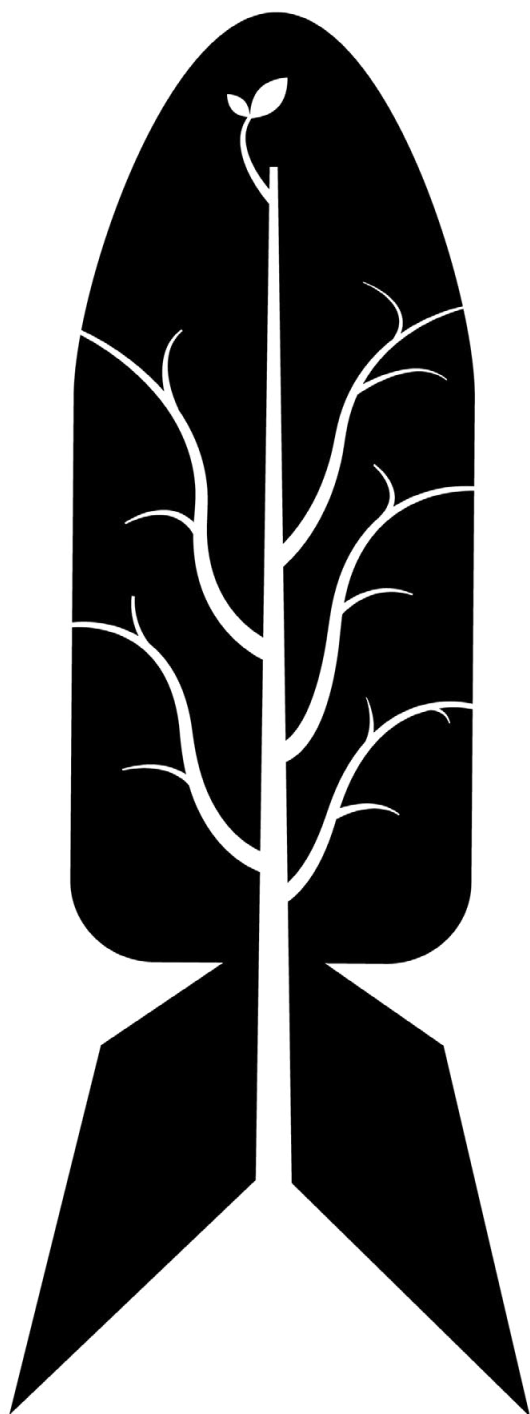

U W

E C

**Ukraine War
Environmental
Consequences
Work Group**

Випуск #29

Липень 2025, UWEC work group

Дорогі друзі!

Сьогодні без урахування бойових дій військові операції призводять до 5.5% глобальної емісії парникових газів. Як зазначає Ніна Лакхані у своїй статті на *Guardian*, якби збройні сили були окремою країною, то їхні викиди парникових газів перевищили б показники Росії. Підрахувати загальний обсяг викидів, спричинених війнами та збройними конфліктами, сьогодні не видається можливим. Адже мова має йти не тільки про бойові дії, а й про відновлення інфраструктури. При цьому з'являються все нові джерела забруднення. Такі, наприклад, як оптоволокну, яке використовується FPV дронами. Про це та багато іншого читайте докладніше в нашому реві'ю:

- **Екологічні наслідки війни в Україні. Травень – червень 2025**

Не можна забувати і про непрямі наслідки збройних конфліктів. Одним із найгучніших став розлив мазуту в Чорному морі внаслідок аварії кораблів, що обслуговують російський "тіньовий флот". UWEC Work Group раніше детально розбирав як [екологічні наслідки](#) аварії, так і [її причини](#). У новому дослідженні наших авторів йдеться про міжнародну реакцію. Території України, як окуповані, так і підконтрольні владі країни, виявилися значно забрудненими через аварію. Представники країни зажадали притягнути до відповідальності і покарати уряд Росії, проте реакція міжнародних організацій виявилася неефективною. При цьому сам винуватець розливу отримав міжнародну підтримку на усунення наслідків катастрофи.

- **Міжнародна реакція на розлив нафти в Керченській протоці**

Іншим прикладом забруднення, безпосередньо не пов'язаного з бойовими діями, є неправильна консервація вугільних шахт на Донбасі, більша частина якого окупована російськими військами. Вода заповнює шахти, не тільки призводячи до забруднення важкими металами, а й провокуючи сильну посуху на Донеччині. Про те, як вугільна промисловість України постраждала від війни та які це спричинило наслідки для довкілля, читайте у статті Інги Павлій.

- **Екологічні наслідки повномасштабного російського вторгнення для вугільної промисловості України**

Новини про те, що окуповані території стикаються з екологічною катастрофою, приходять мало не щодня. Так, цього літа горів Чорноморський біосферний заповідник. Зокрема згоріла унікальна ділянка степу "Ягорлицький кут", де мешкають рідкісні степові види птахів.

Заснований 1927 року заповідник являє собою поєднання степу, водно-болотних угідь, лісів, акваторій та островів, які мають високу природоохоронну цінність. Він одним із перших у

СРСР був включений до міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО в 1979 році. Територія заповідника була окупована в перші місяці повномасштабного вторгнення. Однак найбільша пожежа сталася буквально нещодавно, через кілька днів після того, як РФ оголосила про створення “Федеральної державної бюджетної установи “Чорноморський заповідник”, “російського” аналога української природоохоронної території.

• **Біосферний заповідник згорів в перші дні роботи окупаційної адміністрації**

Незважаючи на безліч проблем (зокрема екологічних) на “підконтрольних” їй територіях, Росія продовжує міжнародний демарш. Так, 22 липня Держдума (представницький орган влади Росії) ухвалила рішення щодо денонсування Рамсарської конвенції про водно-болотні угіддя. Конвенцію про водно-болотні угіддя ухвалили 1971 року в Рамсарі (Іран) для захисту боліт і оселищ водоплавних перелітних птахів. СРСР ратифікував її у 1979 році. Вихід із конвенції ставить під загрозу 35 природоохоронних територій, площею понад 10 мільйонів гектар, які були нею захищені. Про можливі причини виходу та наслідки для довкілля читайте у статті нашого експерта Євгена Симонова:

• **Росія денонсувала Рамсарську конвенцію про водно-болотні угіддя**

Війна щодня завдає нищівного удару по природі, а політичні кризи тільки погіршують ситуацію. Термін “екоцид” дедалі частіше згадується як у медіа, так і в повсякденній розмові. Однак що таке “екоцид” для українців? Чи є він лише правовим терміном чи чимось більшим? Може, досвідом особистого та колективного переживання споглядання загибелі рідної природи? Про це розмірковує Дар’я Цимбалюк у своїй книзі “Екоцид в Україні. Екологічна ціна війни в Росії”, рецензію на яку ви можете прочитати на сайті UWEC Work Group:

• **Рецензія на книгу Дар’ї Цимбалюк “Екоцид в Україні. Екологічна ціна війни Росії”**

Тим часом Україна продовжує планувати своє “зелене відновлення” після закінчення війни. 30 червня Міністерство довкілля та природних ресурсів презентувало першу чернетку законопроекту “Про засади зеленого відновлення України”.

• **Презентація законопроекту про зелене відновлення: перший крок до змістовної екоінтеграції у повоєнній відбудові України**

Шлях до “зеленого відновлення” на Україну чекає довгий. До зовнішніх чинників додаються також внутрішні. Так, зокрема, рішенням уряду в липні Міністерство довкілля та природних ресурсів було реструктуризовано і фактично скасовано. Як це може вплинути на вирішення екологічних питань як України, так і регіону та які перспективи бачать екологічні організації UWEC Work Group розповість найближчим часом. Слідкуйте за оновленнями на нашому [сайті](#) та в соціальних мережах: [Facebook](#), [X \(Twitter\)](#), [Telegram](#), [BlueSky](#)

Друзі, ми публікуємо наші дослідження та матеріали у відкритому доступі та безкоштовно, щоб кожен охочий міг прочитати про екологічні наслідки повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Також ми активно працюємо з журналістами та медіа. Нещодавно на [Guardian](#) вийшов текст із коментарями наших експертів. Це дає змогу якомога ширше розповсюдити інформацію про екологічні наслідки війни для глобальної аудиторії, що і є нашою місією.

Для продовження якісної роботи сьогодні нам потрібні ресурси. Тож пропонуємо вам оформити разову або ж щомісячну підписку, щоб ми продовжували нашу роботу і зробили її ще більш ефективною.

[Підтримати UWEC Work Group](#)

Бажаємо вам сил, миру і хороших новин!

Олексій Овчинников, головний редактор UWEC Work Group

Екологічні наслідки війни в Україні. Травень - червень 2025

Олексій Овчинніков

Щомісяця ми збираємо для вас найважливіші новини, події та аналітику щодо екологічних наслідків російської війни в Україні. Ми будемо раді зворотному зв'язку, який ви можете залишити у вигляді коментаря до тексту, написавши на пошту (editor@uwecworkgroup.info) або зв'язавшись з нами через соціальні мережі.

Дрони на оптоволоконні як нове джерело забруднення

Російська війна в Україні спричинила поштовх у розвитку військових технологій. Зокрема, в галузі керуван-

ня дронами. Як і будь-яка технологія, спрямована на руйнування, модернізація дронів також призвела до нових видів забруднення. Останнім часом все частіше трапляються відео та фотознімки, які нагадують фантастичні фільми — поля чи ліси, вкриті немов павутинням тонких дротів. Все це результат використання дронів на оптоволоконні (fibre optic cable).

Дрони стали ключовим елементом бойових дій, здійснюючи не тільки розвідку, а й беручи активну участь в атаках. Причому, вони використовуються як на лінії фронту, так і глибоко

в тилу, як показала нещодавня операція зі знищення російських стратегічних бомбардувальників в Усольському районі, Іркутській області (Сибір). Все це сприяє розвитку та модернізації даної технології з метою зробити її більш ефективною, більш смертоносною та більш небезпечною для довкілля.

Паралельно також розвиваються методи боротьби із дронами. Так, під час війни було розроблено відповідні системи радіоелектронної боротьби (РЕБ). Вони глушать зв'язок дронів з операторами або виводять пристрої з ладу. Звісно, це підштовхує розробників до пошуку нових рішень. Одним із таких рішень стали дрони на оптоволокну — вони дозволяють уникнути придушення сигналу за допомогою РЕБ і є досить ефективними на лінії фронту. Сигнал передається через оптоволокну, яке розкручується за дроном, що летить, що робить його придушення більш складним. Однак саме такий тип дронів залишає катастрофічні наслідки після себе у вигляді павутиння з проводів.

Як зазначає Conflict and Environmental Observatory (CEOBS) у [своїй статті](#), першою в активне використання цю технологію ввела Росія. Україна досить швидко адаптувала її під свої потреби і сьогодні близько 10% дронів, які виробляються в країні, працюють саме на оптоволокну.

Використовуються два типи оптоволоконна – скляне оптичне волокно (Glass

optical fibre, GOF) та полімерне оптичне волокно (Polymer optical fibre, POF). Причому саме полімерне більше підходить під умови фронту, оскільки є менш крихким, гнучкішим і не таким важким як скляне.

Як видно з назви, виготовляють кабелі із синтетичних полімерів. Причому один дрон може нести до 20 км. кабелю в котушці. Повторне використання кабелю є малоімовірним на даному рівні розвитку технології, а також утрудненим, в тому числі, бойовими діями. Тому сьогодні доводиться говорити про нове масштабне забруднення прифронтової лінії відходами пластику.

Внаслідок пожеж, переміщення техніки або інших дій, оптоволокну потрапляє в землю, призводячи до серйозного забруднення мікропластиком як ґрунтів, так і ґрунтових вод. Поки що немає повноцінних досліджень із розкладання оптоволоконних кабелів, які є у дронах нового покоління, але попередній аналіз показує, що вони можуть перебувати у землі до 600 років.

Також натягнуте оптоволокну створює загрозу для рослин, тварин та птахів, які заплутуються в ньому та гинуть. Імовірно, кабель може обвиватися навколо кінцівок або шиї тварин, призводячи до задухи та загибелі. З цього питання поки що також немає повноцінних досліджень, тому що цей тип дронів почав використовуватися нещодавно, а війна, як і раніше, пере-

ПТАШИНЕ ГНІЗДО З ОПТОВОЛОКНА

ФОТО БІЙЦЯ БАТАЛЬЙОНУ СИЛ ПІДТРИМКИ 12-ОЇ БРИГАДИ «АЗОВ»

буває в активній фазі, що не дає проводити польові дослідження. Однак порівняння з аналогічними матеріалами, наприклад, які використовуються при виготовленні “примарних мереж”

(ghost gear) дозволяють зробити висновки – оптоволоконні кабелі можуть вбивати тварин, птахів та рослини.

Зафіксовано також випадки спроб адаптації природи до оптоволокна.

Так, українські військові із 12-ої бригади Азов Національної Гвардії України [знайшли пташине гніздо](#), частково зроблене з оптоволокна.

Виробництво дронів на волокні або first-person-view (FPV) дронів планується збільшити як в Росії, так і в Україні. Так, наприклад, Верховна Рада ухвалила закон про зняття оподаткування з імпорту комплектуючих для оптоволоконних дронів з метою стимуляції їхнього виробництва.

Оптоволоконне забруднення вже стало новим типом військового забруднення природи, якого раніше не було. Експерти UWEC розпочали роботу над окремою статтею, присвяченою забрудненню в результаті використання FPV-дронів. Слідкуйте за нашими публікаціями.

Як захистити довкілля в умовах воєнних конфліктів? Дискусія з необхідністю пошуку конкретних рішень

Складається відчуття, що людство перейшло на чергову стадію конфліктного протистояння інтересів. У гарячій чи замороженій формі воєнні конфлікти сьогодні відбуваються на всій планеті Земля. При цьому війни все більш негативно впливають на навколишнє середовище, що видно в тому числі на прикладі російського повномасштабного вторгнення в Україну. Рішень як припинити війну поки що не знайде-

но, проте обговорення, мабуть, ключової (якщо не брати до уваги зміну клімату) сучасної проблеми глобального суспільства триває.

14-15 травня 2025 року, Центр екологічної етики ([Center for Earth Ethics, CEE](#)) провів вебінар “Екологічні витрати війни”. Захід пройшов у партнерстві з [CEOBS](#), Інститутом екологічних досліджень Арава та єпархією Сан-Дієго.

Перша зустріч була дискусією за участю чотирьох експертів: Даг Вейр (Doug Weir) – директор [CEOBS](#), д-р Крістіна Багальо Сленц (Christina Bagaglio Slentz) – заступник директора [Управління з охорони природи, життя, миру та справедливості](#) єпархії Сан-Дієго, д-р Олена Мельник – науковий співробітник Бернського університету прикладних наук, та Елейн Дондерер – менеджер проектів Інституту Арава. Саміра Сіддік, директор CEE зі стратегічних ініціатив, виступила модератором дискусії. Засновник та виконавчий директор CEE Каренна Гор представила та закрила програму.

На другий день, 15 травня 2025 року, відбулася онлайн-дискусія “Конфлікт і природа: як захистити довкілля?” за участю наступних експертів: Елен Обрегон Гісекен, юридичний радник Міжнародного комітету Червоного Хреста (МКЧХ), Даг Вейр, директор CEOBS, та Жиль Карбоньє, академічний консультант курсу для керівників з природозберігаючої економіки.

На зустрічах було розглянуто питання впливу збройних конфліктів на довкілля та необхідність більш ефективного правозастосування, збору даних та багатостороннього управління для захисту природних ресурсів. Учасники заходу беззастережно підтвердили, що збройні конфлікти за своєю суттю завдають шкоди довкіллю, що посилюється зміною клімату та кризами, пов'язаними із забрудненням навколишнього середовища. Таким чином, ми знаходимося в зоні наростаючих криз і необхідно у найкоротші терміни знайти способи їх вирішення.

Дедалі більшого визнання набуває питання впливу на довкілля під час військових конфліктів та їхні наслідки, особливо в Україні. Для вирішення екологічних наслідків існують правові рамки захисту довкілля в умовах конфліктів (зокрема міжнародні), але їхня реалізація залишається недостатньою. При цьому існують механізми відповідальності за шкоду, завдану довкіллю під час збройних конфліктів, засновані на міжнародному гуманітарному праві та такі, що представляють її у вигляді військових злочинів.

Експерти зазначили, що ефективний збір даних і координація мають вирішальне значення для оцінки впливу на довкілля в зонах конфліктів, а багатостороннє управління із залученням міжнародних дослідників і організацій може підвищити прозорість і співпрацю в галузі управління природ-

ними ресурсами як під час, так і після закінчення конфліктів. При цьому варто розглядати механізми вирішення масштабно — може йтися не лише про природоохоронні практики, а й, наприклад, економічні. Диверсифікація економіки дозволить країні швидше відновитися після війни, а відтак і знайти ресурси на відновлення довкілля.

Подібні заходи свідчать, що інтерес до теми зберігається, як і високий рівень експертизи. Однак, як і раніше, залишається незрозумілим, що саме міжнародні організації можуть зробити для збереження довкілля, яке потерпає від військових конфліктів людей. Поки що частіше чути рекомендації та пропозиції, але не видно конкретних механізмів для дій.

Україна планує підписати угоду про відкрите море, яку відмовляється підписувати Росія

Росія відмовляється від підписання [Угоди з морського біорізноманіття](#), що може бути пов'язане з її інтересами щодо видобутку ресурсів в Арктиці. Йдеться про Угоду з морського біорізноманіття в районах нейтральних вод, розташованих за межами дії національної юрисдикції, або Угоду з відкритого моря (High Sea Treaty). Вона передбачає створення міжнародного механізму захисту довкілля на морських територіях, які не входять до національного

управління. Такі території саме зараз відкрито з'являються в Арктиці і саме їх Росія хоче використовувати для видобутку ресурсів, відмовляючись визнавати їх відкритими та такими, що де юре не належать жодній країні.

Про це [заявила](#) директорка Greenpeace Ukraine Наталія Гозак. На її думку, Україна має ратифікувати угоду про відкрите море, щоб мати механізм впливу на Росію та не допустити на правовому рівні збагачення країни-агресора за рахунок видобутку природних ресурсів. А також продемонструвати зацікавленість у збереженні біорізноманіття світового океану, що є обов'язком цивілізованого суспільства.

На конференції, яка відбулася в Німці, Україна підтримала угоду. Про це у соціальних мережах повідомила Міністр захисту довкілля та природних ресурсів України Світлана Гринчук. Greenpeace Ukraine [наголосив на важливості](#) цього рішення уряду країни, а Наталія Гозак прокоментувала його, сказавши, що: *“Навіть в умовах війни та боротьби за власну незалежність Україна продемонструвала відданість європейським пріоритетам та глобальним цілям сталого розвитку”*.

Наразі справа за реалізацією оголошених намірів. До [20 вересня](#) Угода є відкритою для підписання і уряд України заявив про намір ратифікувати її вчасно.

На сьогодні Угоду вже підписали 139 країн, ратифікували 50. Для набут-

тя нею чинності необхідно, щоб ратифікація пройшла в 60 країнах. Тож голос України у цьому питанні є важливим. Спостерігати за тим, як розвиваються події щодо прийняття Угоди можна на спеціальному [трекінгу](#).

Варто зазначити, що Угода де юре є договором щодо охорони та раціонального використання біорізноманіття на територіях, розташованих за межами національних вод. Сьогодні це близько 64% світового океану. Однак з урахуванням танення льодів Арктики та Антарктики їхні розміри можуть збільшуватись.

Цю угоду також [називають](#) новим правовим документом для боротьби з трьома планетарними кризами – зміна клімату, втрата біорізноманіття та забруднення довкілля. Захист нейтральних вод створить правовий інструмент, який має скоротити негативний вплив на світовий океан. Адже саме нейтральні води, де не діють національні правові інструменти, виявляються найбільш незахищеними та потерпають від надмірної експлуатації. Саме в них найпростіше проводити незаконний вилов риби, креветок та водоростей. Так, [за даними](#) Міжнародної морської організації, щорічний улов у нейтральних водах складає 26 млн. тонн риби на рік. Також нейтральні води значно страждають від пластикового забруднення, спричинених зміною клімату штормів та ураганів. Вони є потенційними зонами неконтрольованого ви-

добутку ресурсів, як це зазначалося у випадку Арктики.

Обстріли Росією територій України сприяють викидам парникових газів та прискоренню зміни клімату

На це у рамках онлайн-виступу на Конференції ОБСЄ з питань клімату та безпеки [звернула](#) увагу Міністр захисту довкілля та природних ресурсів України Світлана Гринчук. На підтвердження своїх слів вона навела дані щодо “кліматичного сліду” останніх обстрілів країни.

Так, лише 10 днів обстрілу Одеси на початку червня призвели до викиду 344 тонн шкідливих речовин, а ніч обстрілу Києва з 9 на 10 червня — до 1902 тонн викидів. Загалом за три роки війни показники вже перевищили 230 мільйонів тонн CO₂. Лише один рік військових дій в Україні призводить до викидів рівних CO₂ емісії такої держави, як Бельгія. І це без урахування викидів, пов’язаних із виробництвом військової техніки, логістикою та іншими показниками без урахування безпосередньо бойових дій.

Всього за час повномасштабного вторгнення Росії було зафіксовано понад 8 тисяч випадків негативного впливу на довкілля, а збитки цього впливу оцінюються в 94 мільярди доларів США. Щодня військове вторгнення відокремлює країни світу від досягнен-

ня кліматичного нейтралітету і ставить під сумнів зелене майбутнє як Європи, так і всього світу.

“Ми не можемо чекати закінчення бойових дій для повоєнного відновлення довкілля. Світ стрімко змінюється, але виникає гостра необхідність у єдності навколо питань захисту довкілля. Тільки разом ми зможемо досягти сталого “зеленого” майбутнього”, – сказала наприкінці свого виступу Світлана Гринчук.

Сучасні дослідження показують, що військові операції з урахуванням транспортування військ, випробування зброї, утримання військових баз, яких лише у США понад 700 по всьому світу, є одним із ключових джерел викидів парникових газів у світі. Про це, зокрема, повідомляє у своїй розсилці [Covering Climate Now](#) (CCN).

Без урахування бойових дій військові операції становлять 5.5% від річного викиду CO₂ у світі. *“Якби всі збройні сили були окремою країною, то показник вироблених ними викидів став би четвертим у світі, вищим ніж у Росії”,* [пише](#) Ніна Лакхані (Nina Lakhani) у своїй статті в Guardian.

До цих показників сьогодні додається дедалі більше викидів парникових газів, викликаних бойовими діями. Так, проведене в 2023 році [дослідження](#) показало, що російське повномасштабне вторгнення в Україну має щорічний вуглецевий слід у 230 мільйонів тонн, що є трохи меншим за щорічні викиди Іспанії, які дорівнюють 270 мільйонам.

А 15 місяців прямих військових дій у Газі, як зазначає інше [проведене](#) вченими дослідження, перевищило викиди 36 країн. При цьому викиди, пов'язані з відновленням зруйнованих будинків у Газі та Лівані, перевищують показники викидів такої країни, як Хорватія.

Очевидно, що війни посилюють кліматичну кризу. Повноцінний аналіз та

розповсюдження інформації — це те, що ми можемо зробити вже зараз, щоб вплинути на припинення воєн, перерозподіл коштів та початок “зеленого відновлення”. Якщо у вас є можливість, [підтримайте UWEC Work Group](#), щоб ми могли продовжити нашу роботу. •

Джерело головного зображення:

euro-sd.com

Міжнародна реакція на розлив нафти в Керченській протоці

Олег Листопад, Євген Симонов

Хоча Україна звернулася до багатьох міжнародних інстанцій для встановлення контролю над ліквідацією наслідків катастрофічного нафторозливу в Керченській протоці, істотної допомоги поки що не надійшло. Водночас російська сторона справно отримує міжнародну допомогу. У статті обговорюються можливі подальші кроки України та міжнародної спільноти. Відносно ефективним заходом щодо зниження екологічних ризиків нафтоперевезень стали санкції щодо тіньово-

го флоту Росії. На закінчення в статті розповідається як країни Європи вводять нові санкції проти тіньового флоту і розглядають можливість зниження цінового максимуму для російської нафти.

Україна вимагає покарати порушників

Росія не дає Україні та міжнародним спостерігачам доступу ані до своїх територій, ані до окупованих територій України, таких як Крим і уз-

бережжя Азовського моря. Оцінювати масштаб аварії танкерів у Керченській протоці і перевірити, наскільки адекватно діють російські рятувальні та інші служби під час ліквідації наслідків, влада України може хіба що за супутниковими знімками та інформацією в соцмережах.

Тому Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України (Міндовкілля) після аварії 15 грудня 2025 р. звернулося з відповідними зверненнями до Чорноморської комісії, секретаріатів конвенцій ООН, ЮНЕП, ЮНЕСКО, Європейського Союзу та Міжнародної морської організації (ММО, International Maritime Organization – IMO). [Газета “Світ”](#) отримала від міністерства цей набір листів і опублікувала витяги, які ми наводимо нижче.

У зверненнях Міністерства зазначається, що *“інцидент стався через недотримання російською стороною технічних вимог безпеки судноплавства, зокрема, використання річкових суден у відкритому морі під час шторму. Ця ситуація відображає ширшу тенденцію недотримання Російською Федерацією міжнародних стандартів безпеки, що є характерною поведінкою держави-агресора”*.

Міністр захисту довкілля **Світлана Гринчук**, яка підписала ці листи, також наполягала на тому, що *“інцидент вимагає посилення міжнародного нагляду за дотриманням стандартів безпеки на*

морі та посилення тиску на Російську Федерацію з метою недопущення подальшого забруднення морського середовища. Крім того, вкрай необхідно, щоб Росію було притягнуто до відповідальності і вона зобов’язана відшкодувати втрати для довкілля”. Для цього Україна попросила скликати засідання Чорноморської комісії.

Комісія із захисту морського середовища Чорного моря від забруднення – міжурядовий орган з виконання Конвенції про захист Чорного моря від забруднення (Бухарестської конвенції), її Протоколів та Стратегічного плану дій з відновлення та захисту Чорного моря. Конвенцію в 1992 році підписали представники Болгарії, Грузії, Росії, Туреччини, Румунії та України. У жовтні 2024 року Україна [заблокувала](#) передачу Російській Федерації головування в секретаріаті цієї конвенції.

Від ММО Україна вустами Міндовкілля зажадала наступного:

1. “Ініціювати проведення міжнародної оцінки для визначення масштабів шкоди, заподіяної морському середовищу Чорного моря внаслідок розливу мазуту.
2. Сприяти заходам щодо посилення міжнародного нагляду за дотриманням екологічних стандартів для морського транспорту та технічних вимог до суден.

3. Підтримати зусилля з відновлення постраждалих від цього забруднення морських екосистем у співпраці з відповідними регіональними організаціями.
4. Офіційно засудити дії Російської Федерації, що суперечать її міжнародним екологічним зобов'язанням”.

Міжнародна морська організація (ММО) – спеціалізована міжурядова установа ООН, яка відповідає за встановлення глобальних стандартів безпеки судноплавства, запобігання забрудненню довкілля із суден і сприяння ефективності міжнародного морського транспорту.

Також міністр захисту довкілля України провела низку двосторонніх зустрічей. Зокрема, з послом Туреччини в Україні **Мустафою Левентом Більгеном**. Посол Туреччини запевнив, що підтримує ініціативи України та інформуватиме турецьку сторону про наслідки аварії та позицію Міндовкілля.

Однак, незважаючи на заяви, жодних обмежень проходу російських старих суден через чорноморські протоки, які контролює Туреччина, не послідувало. Жодні експерти від Туреччини, які б оцінювали збитки, завдані Чорному морю, не висловилися щодо катастрофи. Не було зроблено жодних заяв, вимог, претензій.

Детально про катастрофу: [Нафта воєнного розливу. Як аварія танкерів у Керченській протоці пов'язана з експортом російських нафтопродуктів “тіньовим флотом”](#)

Міжнародні організації не поспішають на допомогу

31 січня відбулося позачергове, скликане на вимогу України, 45-те засідання Комісії із захисту Чорного моря від забруднення за участю представників Румунії, Болгарії, Туреччини, Грузії, України, а також Росії. Українська делегація брала участь у засіданні на чолі з міністром захисту довкілля та природних ресурсів України Світланою Гринчук.

“Протягом засідання країни-учасниці висловилися з приводу ситуації, однак після чотирьох годин дискусій сторони не дійшли консенсусу щодо підсумкової резолюції за результатами засідання. Усвідомлюючи неминучість оцінки Комісією порушення РФ вимог статті 3 та 4 Протоколу, представники країни-агресора вдалися до звичної для них тактики маніпуляцій та перекручення фактів, намагаючись нав'язати власну інтерпретацію подій, правил та процедур. Результати цього засідання продемонстрували інституційні проблеми в роботі Комісії, на які Україна неодноразово звертала увагу”, – [повідомила](#) про результати зустрічі офіційна веб-сторінка міністерства.

Іншими словами, засідання закінчилося нічим.

27-31 січня 2025 року відбулося дванадцять засідання підкомітету із запобігання та реагування на забруднення Міжнародної морської організації.

На сесії, яка проходила під головуванням представника Фінляндії, були присутні делегації урядів-членів та асоційованих членів ММО, представники програм ООН, спеціалізованих установ та інші спостерігачі від міжурядових організацій.

“Під час сесії підкомітету одним із ключових пунктів порядку денного стало обговорення наслідків ситуації, що склалася через вилив мазуту поблизу Керченської протоки в Чорному морі. Делегація України виступила із заявою щодо вказаного інциденту, зазначивши, що:

- широкомасштабні негативні екологічні наслідки були результатом скидання мазуту, зокрема загибель понад 700 морських птахів і 61 дельфіна через прямий вплив токсичного мазуту;

- ці інциденти є явним порушенням міжнародного права, оскільки Російська Федерація не виконала зобов'язання згідно з кількома морськими конвенціями: допустила використання суден, непридатних для морських операцій, та відмовилася повідомити Україну про інцидент із забрудненням”, – повідомила прес-служба Міндовкілья.

Водночас було наголошено, що держави-члени мають посилити заходи з боротьби з “тіньовим флотом” і забезпечити дотримання резолюції [ІМО A.1192\(33\)](#) про заклик до держав-членів і всіх відповідних зацікавлених сторін сприяти діям із запобігання незаконним операціям “тіньового флоту” в морях.

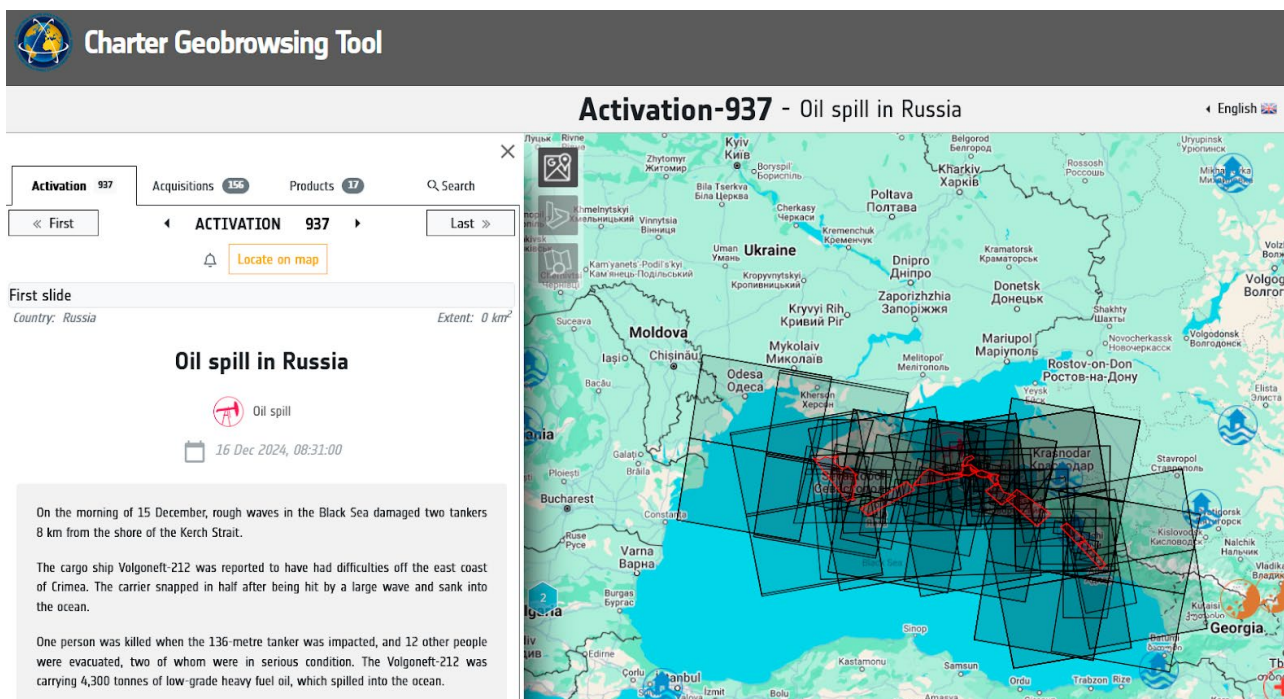
Під час засідання підкомітету Україну підтримали делегації Австралії, Канади, Японії, Норвегії, Польщі (від імені всіх держав-членів ЄС та Європейської комісії), Великої Британії, а також США.

Але спільної резолюції, яка вимагала б від Росії відправити в утиль небезпечні посудини, а від усіх країн – припинити купівлю доставленої з їхньою допомогою нафти, ухвалено не було. Як не було і вимоги допустити до забрудненого узбережжя і морських акваторій міжнародних експертів для оцінки збитків, тощо.

Також наприкінці січня Міндовкілья отримало [відповідь](#) від Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП).

“Напередодні Конференції ООН з океанів, ЮНЕП готова надати Україні технічну допомогу в оцінці збитків, завданих екосистемі Чорного моря цією катастрофою. Це буде важливий крок у подоланні наслідків аварії”, – ділиться тезами листа прес-служба міністерства.

ЮНЕП також підкреслює, що ці роботи повинні проходити в тісній

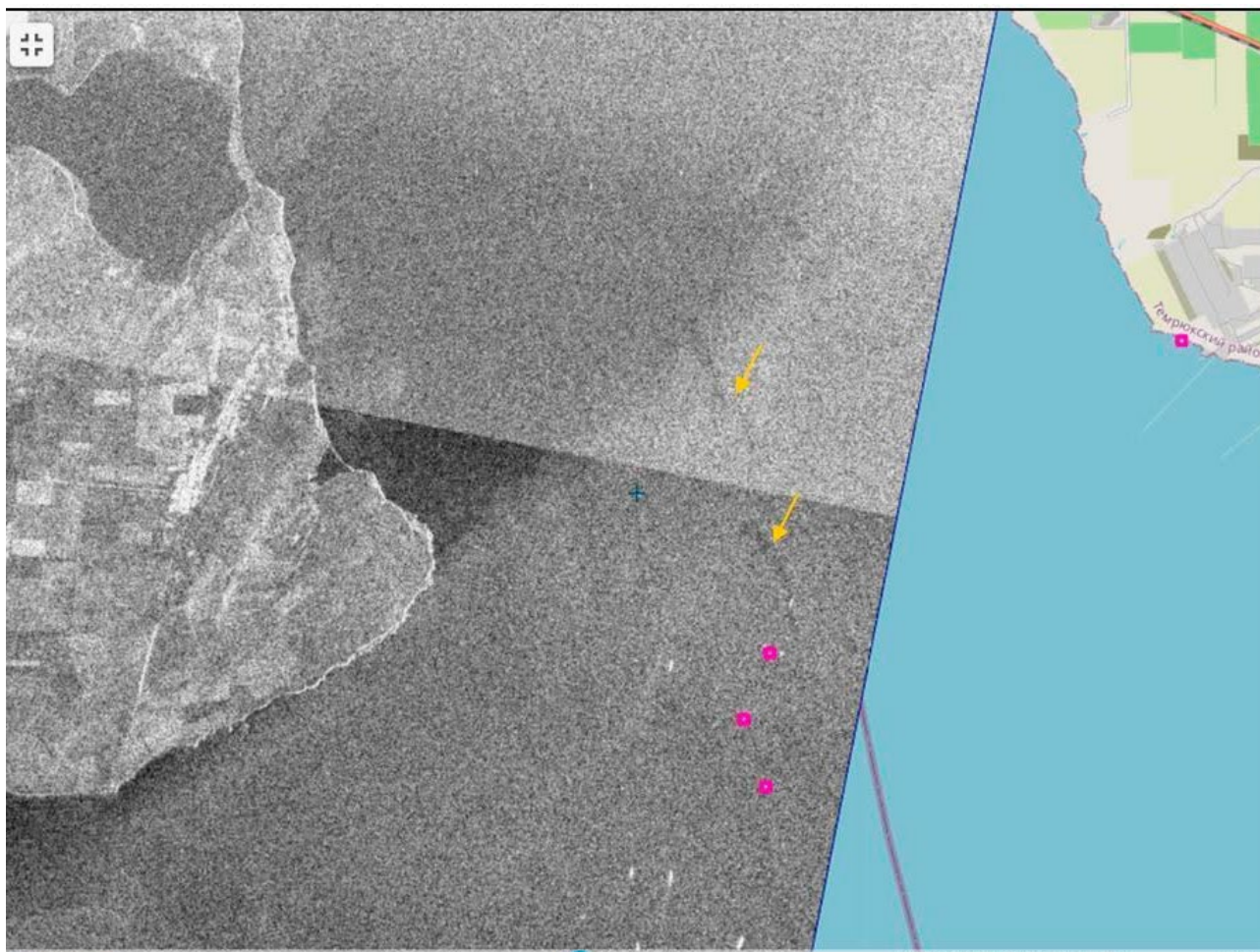
Головна сторінка сайту про грудневий розлив нафти. Джерело: [“Хартія з космосу і великих катастроф”](#)

співпраці з Комісією із захисту Чорного моря від забруднення, яка має відповідний мандат. Крім того, Секретаріат ЮНЕП готовий співпрацювати з Міжнародною морською організацією для посилення міжнародного контролю над дотриманням екологічних стандартів морськими суднами. Тобто з тією самою Чорноморською комісією і тією ж таки ММО, які вже показали свою неспроможність у плані ухвалення ефективних рішень і заходів.

У відкритих джерелах ми не знайшли інформації про жодну подальшу допомогу ЮНЕП, тоді як 2007 року вона відіграла ключову роль в [аналізі наслідків](#) для України аналогічного допущеного росіянами нафторозливу.

Тим часом Росія успішно отримує міжнародну допомогу

Росія сама вже наступного дня після катастрофи оперативно запросила міжнародну допомогу в отриманні матеріалів дистанційного зондування в рамках [“Хартії з космосу і великих катастроф”](#) ([“International Charter: Space and Major Disasters”](#)). І цю допомогу негайно надали космічні агентства півдужини “недружніх країн”, які з 17 грудня до 7 лютого щоденно публікували на [спеціальному сайті](#) матеріали про наслідки розливу мазуту в Чорному морі (нині сторінка з цими матеріалами вже недоступна). На сайті Хартії катастрофа іменувалася не інакше як “Розлив нафти в Росії” (“Oil spill in Russia”) попри [оче-](#)

Фрагмент знімка Sentinel-1A (22.04.2025), на якому проглядається джерело мазутного забруднення (ніс "Волgoneфть-212") і його розлив (лілові точки – три фрагменти танкерів). Забруднення за південно-західного вітру дрейфує в Керченську протоку. Джерело: [СКАНЭКС](#)

видний факт, що принаймні половина забруднень спостерігалася безпосередньо на окупованій території України.

Докладніше про території, що зазнали впливу: [Нафта воєнного розливу \(2\): Масштаб катастрофи та її наслідки для біоти та екосистем регіону](#)

На думку заступника директора з науки Українського інституту гідрометеорології **Юрія Ільїна**, загалом си-

стема міжнародного співробітництва в Чорному морі після окупації Криму виявилася частково паралізованою, а відтак порушена і система контролю, який здійснюють міжнародні організації. Це робить зручним для міжнародних структур представлення цього інциденту як внутрішньоросійського, не пов'язаного з війною та окупацією.

У квітні 2025 року витoki нафтопродуктів з уламків танкерів, що лежать у територіальних водах України, знову було видно на космознімках. Росія планує вкрай сумнівну операцію зі

створення саркофагів-кофердамів для ізоляції трьох частин танкерів, які затонули на мілководді, з подальшим витяганням нафтопродуктів, а потім підйому залишків суден разом із кофердами вже у 2026 році. Вдалих прецедентів таких операцій у світі вкрай мало. Набагато більше вдалих прикладів відкачування нафти без зведення додаткових оболонки, але їхнє планування та здійснення потребує менших витрат, тоді як російський уряд воліє ліквідовувати наслідки розливу найбільш капіталомісткими методами. Тільки [операція](#) з проектування, [виготовлення та встановлення](#) кофердамів обійдеться більш ніж у 100 мільйонів доларів США. У будь-якому разі ухвалений план передбачає, що сповнені нафтопродуктами фрагменти трухлявих танкерів і надалі створюватимуть загрозу продовження нафторозливів принаймні до 2026 року. Велике занепокоєння викликає відсутність будь-якого міжнародного механізму контролю або хоча б оцінки цього плану незалежними міжнародними експертами.

Сьогодні Росія також [може претендувати](#) на міжнародні страхові виплати, оскільки є однією зі 126 країн-членів “Міжнародного фонду компенсації при нафтовому забрудненні” (International Oil Pollution Compensation Funds – [IOPC Funds](#)). На сесії Фонду наприкінці квітня розглядали спеціальний документ про пер-

спективи виплат належних РФ компенсацій під заголовком [“Інциденти в Російській Федерації”](#). Документ оповідає про розлив у “Керченській протоці, Анапському і Темрюцькому районі Російської Федерації” і зазначає, що в січні 2025 року *“забруднення нафтою також було відзначено в Севастополі на Кримському півострові”*. У якій країні перебуває півострів дипломатично не уточнюється. Директор Фонду “провів неформальні дискусії” з російською делегацією, але Фонду “ще тільки належить отримати формальний запит про допомогу від Російської Федерації”. Документ також повідомляє, що за правилами Фонду ліміт цивільної відповідальності за розлив для учасників конвенції становить 4.51 млн умовних одиниць (близько 6 млн доларів США), ліміт відповідальності з урахуванням коштів Фонду – 203 млн умовних одиниць (280 млн доларів США). (Тобто російський винуватець аварії заплатить 6 мільйонів, а міжнародний страховий фонд додасть ще 274 мільйони доларів).

Росприроднагляд [уже заявив](#) про збитки в розмірі одного мільярда доларів США, і додаткові кошти для відшкодування витрат на ліквідацію наслідків витребують через суд місцеві муніципалітети і морська рятувальна служба РФ. Усе це, ще не рахуючи супердорого [операцію](#) з кофердами. Таким чином Росія

може отримати від IOPC Funds близько 270 мільйонів доларів за забруднення української акваторії та берегів окупованого Криму.

Що робити Україні?

Міністр захисту довкілля України вже за два дні після аварії, 17 грудня, заявила, що збиток від аварії перевищив 14 мільярдів доларів і Україна прагнучим примусити Російську Федерацію його відшкодувати. У ситуації, яка склалася, незрозуміло, як саме планується домогтися цього відшкодування.

“Україна повинна не просто активніше реагувати на цю ситуацію, а послідовно і системно домагатися вжиття заходів. Здійснюючи, зокрема, розслідування щодо компаній, які купують нафту, і вимагати в ЄС посилення санкцій”, – повідомила газети “Світ” екс-голова Комітету Верховної Ради України у закордонних справах Ганна Гопко – Далі треба звернутися до кожної з демократичних держав-членів Ради Безпеки ООН із пропозицією розглянути це питання ... Це повинно робитися на рівні МЗС, яке має використати весь свій потенціал, що є набагато більшим в міжнародних справах за потенціал тієї самої держави. Також мають сказати своє слово як Комітет з питань екологічної політики, так і Комітет із зовнішньої політики Верховної ради України (ВРУ). І взагалі парламент має ухвалити цілу низку документів з цього питання”.

Важливо розуміти, що цей приклад забруднення Росією Чорного моря не розглядається в міжнародному праві як випадок, спричинений військовими діями. Тому тут має включатися Директива [2004/35/ЄС](#) Європейського Парламенту та Ради “Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої довкіллю шкоди” від 21 квітня 2004 року.

“Метою Директиви є встановлення меж екологічної відповідальності. Зазначені межі ґрунтуються на принципі “забруднювач платить””, – йдеться в дослідженні організації “Екологія-Право-Люди” (ЕПЛ).

Експерти ЕПЛ зазначають, що ця директива застосовується в разі, коли шкоди завдано біологічним видам і оселищам, які перебувають під охороною, водним ресурсам або ґрунтам.

Відшкодуванню підлягають витрати на проведення оцінки шкоди, збір даних, виконання запобіжних і відновлювальних заходів; адміністративні, судові та виконавчі витрати, зокрема нагляд і контроль.

Розлив у Чорному морі є якраз таким випадком, який підходить під цю Директиву. Але біда в тому, що українське законодавство має безліч різночитань із положеннями названої директиви. Для того, щоб Україна розмовляла з європейцями однією мовою, потрібно виконати чималу роботу. Потрібно або прийняти спеціальний закон, або внести зміни до базового

закону (“Про охорону навколишнього природного середовища”) та інших нормативно-правових актів.

“Щоб розраховувати на відшкодування збитків для довкілля, наші методики розрахунку шкоди мають відповідати “кращим міжнародним практикам” – говорить міжнародний експерт у галузі екологічного менеджменту Андрій Демиденко – Але для запозичення “кращих міжнародних практик” треба реформувати підходи України до оцінки шкоди. Бо тут досі діє радянська оцінка екологічної шкоди, як шкоди державі від порушення законодавства, а не шкоди довкіллю та екосистемам. Така практика є корупційною за задумом. Уряд одним своїм рішенням може змінити оцінку величини екологічного збитку в сотні разів. Звичайно, жоден притомний міжнародний суд цього не визнає”.

Навіть у найкращий спосіб розрахований збиток буде складно стягнути без міжнародного розслідування всіх механізмів його заподіяння, щоб показати, що його завдано з вини РФ, а не через непереборні обставини. Розслідування передумов катастроф також допоможе визначити комплекс заходів щодо запобігання таким аваріям у майбутньому. Для цього Україна (або якийсь міжнародний орган, що веде розслідування) має не тільки використовувати космознімки, але також може запитати у РФ результати всіх її власних розслідувань і перевірок стану флоту, які тривають нині.

Результати наглядової діяльності

РФ, проведеної без зовнішнього контролю, викликають питання. Так, перевіряючи 1333 малих танкерів, Росія на початку травня 2025 р. заявила, що заборонила до використання лише 29 з них. З огляду на пенсійний вік і стан цього флоту, такий косметичний напівзахід викликає побоювання, що трагедія може повторитися в найближчому майбутньому. Росія погрожує також перевірити на предмет безпеки 139 власних великих танкерів місткістю понад 5000 тонн, але явно не збирається робити це з тисячею підконтрольних їй суден тіньового флоту під чужими прапорами.

Також Україні треба доопрацювати й ухвалити (або написати наново) закон про державний екологічний контроль і закон про Смарагдову мережу, які вже впродовж чотирьох років застрягли у ВРУ. А також ухвалити ряд інших законів і підзаконних актів, які дадуть змогу чіткіше оцінювати шкоду довкіллю. Зокрема, вдосконалити [“Порядок здійснення моніторингу біологічного та ландшафтного різноманіття”](#), який нещодавно затвердив Кабмін України. І не чекати закінчення війни, як передбачає постанова Кабміну, а почати її застосовувати вже сьогодні.

Санкції як робочий інструмент військово-екологічної політики

Ще 23 грудня Президент України Володимир Зеленський [окреслив у](#)

[розмові](#) з прем'єр-міністром Великої Британії пріоритети боротьби одночасно із забрудненням, із фінансуванням Росією війни: “...обговорили і тиск на Росію через війну, і що особливо цінуємо – санкції проти російських танкерів, тіньового флоту, який забезпечує шляхи грошей на війну. Усі такі танкери мають бути під санкціями, і від них слід уберегти не лише європейські порти. Зараз усі бачать наслідки катастрофи в Чорному морі – мазут, який забруднює узбережжя. Росія використовує дуже старі судна – по 50 років, використовує все що завгодно, щоб заробити гроші. Це загроза повномасштабна і з точки зору фінансування війни, і з точки зору шкоди для природи. Жодне море світу не заслуговує на всю цю шкоду від російської присутності”... – сказав Зеленський.

І справді, наступні три місяці показали, що санкції, накладені Великою Британією, США та Євросоюзом у грудні-лютому на судна “тіньового флоту” РФ, [вивели з експлуатації](#) до 45% таких суден і сприяли їхній заміні на більш надійні та безпечні, [забезпечені західними страховками](#) танкерів, які здебільшого перевозять нафту за контрактами, що відповідають максимуму цін на російську нафту в 60 доларів за барель. При цьому ризик аварій з розливами нафти знизився, так само як і [доходи РФ](#) від її продажу. До квітня, завдяки тарифній війні, розв’язаній Трампом, сама міжнародна ціна на нафту впала нижче санкційно-

го “цінового максимуму”, що зробило “безкарними” майже будь-які перевезення російської нафти та створило більше стимулів для її перевезення не тіньовими суднами.

Робоча група з міжнародних санкцій для Росії 6 травня 2025 р. опублікувала на [сайті](#) Стенфордського університету [Санкційний план №4](#), у якому рекомендує країнам G7 та їхнім союзникам такі заходи:

- накласти санкції на більшість суден тіньового флоту, щоб остаточно зрушити баланс на користь “законних” танкерів, застрахованих авторитетними західними об’єднаннями;
- накласти санкції на всі нафтогазові компанії Росії та організації, які будь-яким чином сприяють експорту російської нафти в обхід цінового максимуму (наприклад, на альтернативних західним страховиків);
- знизити ще на 15 доларів США “максимум цін на російську нафту і мазут”, оскільки з падінням цін на нафту сучасні її рамки втратили сенс;
- закласти в тариф на перевезення “західними танкерами” російської нафти преміальні надбавки, які робитимуть відрахування у фонд допомоги Україні;
- замість внесення до списку санкцій компаній, можна піддавати

санкціям нафтоналивні термінали Росії. З огляду на те, що обсяг експорту визначається потужністю 18 основних портових терміналів РФ, така схема є не менш ефективною і її виконання легше контролювати.

Загалом, група вважає літо-осінь 2025 року найбільш вдалим моментом для економічного тиску на Росію через санкції задля примусу її до укладення повноцінного перемир'я, а потім і справедливої мирної угоди.

Євросоюз і Велика Британія всерйоз розглядають можливість максимального посилення санкцій, пов'язаних із торгівлею російською нафтою. І схоже, що вони чують рекомендації Робочої групи. Велика Британія 9 травня [внесла](#) до санкційних списків ще 110 танкерів тіньового флоту. Під санкції також потрапили російські компанії, які намагаються надати суднам тіньового флоту страховку, що нібито відповідає міжнародним стандартам. 20 травня список [доповнили](#) ще 14 танкерами й одним підданим Великої Британії John Michael Ormerod, викритим в організації продажу 25 старих танкерів для потреб РФ.

20 травня і Євросоюз наклав санкції ще на 190 танкерів у рамках 17-го [пакета санкцій](#), а також на російського страховика VSK і дубайського [Eiger Shipping](#), так само як і на компанії з Туреччини, ОАЕ, Гонконгу та В'єтна-

му, що сприяють операціям тіньового флоту. Загалом під санкціями ЄС зараз перебувають 342 танкери.

За [даними](#) Lloydslist.com, загалом під антиросійськими санкціями на 21 травня 2025 року перебуває понад 700 суден, або 10% світового танкерного флоту.

Оголошуючи нові санкції глава зовнішньополітичного відомства Європейського союзу Кайя Каллас [наголосила](#), що відтоді, як ЄС запровадив обмеження цін на нафту та санкції проти тіньового флоту, відповідні доходи Росії скоротилися на 38 млрд євро (42.8 млрд доларів). Доходи Росії в березні 2025 року були на 13,7 % нижчими, ніж у березні 2023 року, і на 20.3 % нижчими, ніж у березні 2022 року.

При цьому європейські чиновники все частіше обґрунтовують санкції не дотриманням цінового максимуму на нафту, а боротьбою з порушенням правил судноплавства та екологічної безпеки нафтоперевезень. Втім, танкерам, які потрапили під санкції, як і раніше, дозволяється плавати через європейські води. Єврокомісія раніше [заявила](#), що всі танкери у водах ЄС повинні інформувати про наявність у них надійної страховки, але способи змусити їх це робити обмежені.

Європейські чиновники [готуються](#) обговорити на зустрічі G7 зниження планки обмежень на ціну російської нафти з 60 до 50 доларів США за барель. Ймовірно, це стане одним з елементів 18-го пакета санкцій.

Раніше Конгрес [США](#) підготував аналогічні заходи щодо посилення санкцій, але після втрати Трампом інтересу до примусу РФ до перемир'я в Україні, їх введення під великим питанням. Деякі [аналітики](#) вважають що без участі США Європа не зможе ефективно домагатися виконання своїх власних санкцій.

Загалом очікувано, хоча й вельми сумно, що міжнародні механізми з охорони довкілля, які і в мирний час не завжди є ефективними, значною мірою перестали працювати під час війни. У всякому разі стосовно забруднення міжнародних акваторій Чорного та Азовського морів. Частково це пов'язано з запеклою геополітичною конкуренцією/поляризацією в рамках усіх міжнародних інституцій, а частково – з нездатністю уряду і громадянського суспільства України приділяти всім цим складним “невійськовим” міжнародним екологічним механізмам достатню увагу під час війни.

Найдинамічніше розвиваються механізми “подвійного призначення”, спрямовані насамперед на зниження спроможності Росії фінансувати війну, а по-друге – на зниження ризику розливів нафти. Якщо спочатку введені санкції і ціновий максимум зовсім не враховували можливих екологічних наслідків, що частково і призвело до зростання тіньового флоту і пов'язаних з ним екологічних ризиків, то зараз санкції, які вводять знову, часто включають більш очевидні заходи екологічної безпеки. Крім того, зросла після катастрофи в Керченській протоці і увага до ризиків тіньового флоту, яка активізувала розвиток дієвих механізмів примусу всіх суден, незалежно від юрисдикції та фактичної приналежності, дотримуватися базових заходів екологічної безпеки під час морських перевезень, і ці механізми, ймовірно, і надалі будуть удосконалюватись навіть після війни. •

Євген Симонов, експерт UWEC

Олег Листопад, експерт ANTS –

National Interests Advocacy Network

Джерело основного зображення: 24tv.ua

Екологічні наслідки повномасштабного російського вторгнення для вугільної промисловості України

Інга Павлій

Колись перспективна та одна з найбільших галузей України – вугільна промисловість – сьогодні зазнає стагнації. Ворожі обстріли енергетичної інфраструктури, окупація вугледобувних шахт на сході та їхнє затоплення без підтримки балансу води – усе це не лише позбавляє Україну енергетичного

ресурсу, а й може призвести до чергової екологічної катастрофи.

Примітка від редакції UWEC Work Group: Вугільна енергетика, як і інші способи отримання енергії, засновані на використанні викопного палива, є однією з причин зміни клімату, а тому не можуть вважатися стійкими і перспективними

Видобуток вугілля за цілями використання (млн тонн)

● енергетика ● коксування

Динаміка видобутку вугілля в Україні за роками. Джерело: Energy Map

в майбутньому. Проте багато країн продовжують використовувати вугілля для отримання енергії. Не була винятком і Україна, яка до 2014 року використовувала багатий Донецький вугільний басейн. Після Революції цінностей і війни на Донбасі, що послідувала за нею, контроль над вуглевидобутком був частково втрачений. Це спровокувало пошуки більш стійких способів отримання енергії. Зокрема, у вугільних мономістах почали розвиватися програми справедливого переходу (Just transition), про що ми докладніше розповімо в наступних статтях. Проте вугільна промисловість залишалася одним з найбільших енергетичних напрямків України. Але мало говориться про екологічні наслідки, які принесла війна – забруднення ґрунтових вод в результаті затоплення шахт, розвиток неконтрольованого стихійного вугледобування, про що ми вже писали, та інше. У даній статті Інга Павлій розглядає вплив війни на вугільну промисловість і

описує екологічні наслідки. Думка автора може не збігатися з позицією редакції, особливо щодо значущості вугільної промисловості для майбутнього України.

Стан вугільної промисловості України до повномасштабного вторгнення

Довгий час вугільна промисловість була стратегічною галуззю України. Однак початок збройної агресії росії у 2014 році, окупація вугільних центрів на Донеччині та Луганщині, занедбання шахт на тимчасово окупованих територіях (ТОТ) значно її підкосили. З початком повномасштабного вторгнення росії у 2022 році становище вугільної промисловості стало ще гіршим.

Та раніше все було по-іншому. Вугілля було стабільним ресурсом із перспективами у використанні. Його запасів достатньо для забезпечення енергетичної безпеки країни та розвит-

ку металургійної та хімічної промисловості. Якщо в структурі світових запасів основних видів органічного палива вугілля становить 67 %, то в Україні — 95.45 %. Про це [азначав](#) доктор технічних наук, Володимир Бондаренко у виданні «Енергетика: історія, сучасність і майбутнє».

Тим не менш, частка вугілля в паливно-енергетичному балансі України поступово зменшувалася. Так, у 1998 році в Україні вона становила 26.6 %, тоді як у 1975 році — 47.4 %.

Поступово вугільна промисловість в Україні втратила статус «базової». Якщо у [2011 році](#) було видобуто — 81.859 млн т, то у 2021 році — 29.39 млн т (враховується видобуток тільки на підконтрольній Україні території).

Наслідки повномасштабної війни для вугільної галузі

Протягом 2013 року вугледобувними підприємствами Донецької області видобуто 37.5 млн т вугілля, що склало майже 60 % видобутку вугілля в цілому по країні. На той час на Донеччині працювало понад 60 вугледобувних шахт.

«З початком бойових дій у 2014 році більшість шахт опинилися на тимчасово невідконтрольній українській владі території, а саме: 36 працюючих шахт та 43 шахти в стадії реструктуризації (зміни у структурі та виробництві з метою підвищення ефективності роботи). З 28

листопада 2014 року припинено виробництво та фінансово-господарську діяльність державних підприємств у зоні антитерористичної операції. Попри це, протягом 2014 року підприємства області видобули 26.5 млн т вугілля», — розповідає директорка Департаменту розвитку базових галузей промисловості Донецької обласної військової адміністрації Тетяна Тараненко.

Під час АТО (мова йде про війну на Донбасі 2014 – 2022 – примітка редакції) на підконтрольних територіях Донеччини функціонували 25 шахт, з яких три пізніше передали на ліквідацію. Упродовж 2015–2021 років видобуток вугілля в області поступово знижувався. Якщо у 2015 році було видобуто 14.4 млн т вугілля, то у 2021 році — 11.9 млн т (на 17.4 % менше), повідомляє Тетяна Тараненко.

У 2015 році частка видобутку вугілля на підконтрольній території Донецької області в загальному видобутку вугілля в Україні склала 51.1 %, у той час, як у 2021 році — вже 40.5 %. За словами Тетяни Тараненко, серед основних причин падіння обсягів вугілля: відсутність чіткої державної програми розвитку підприємств вугільної галузі, хронічне недофінансування галузі, проведення військової операції на території області, початок пандемії коронавірусної хвороби.

Після початку збройної агресії росії у 2014 році на окупованих територіях Донецької та Луганської областей

Шахти Донбасу

Мапа шахт Донецчини та Луганщини 2021 рік. Джерело: BBC з посиланням Truth Hounds

проросійські бойовики самопроголошених «днр/лнр» почали «націоналізувати» українські шахти, щоб їхня робота підтримувала економіку самопроголошених «республік». Достеменно невідомо, скільки шахт працюють зараз на ТОТ України. Є відомості, що до 2022 року на експорт до росії з «лнр» та «днр» щороку [постачалося](#) приблизно 2.8 млн т вугілля вартістю майже \$288 млн.

Ексначальник Донецької обласної військової адміністрації Павло Кириленко [повідомляв](#), що шахти на ТОТ практично на 100 % не працювали ще до повномасштабного вторгнення росії. Та навіть без видобутку вугілля, зі штолень необхідно відкачувати воду, чого загарбники не робили. Тим самим створивши умови для екологічної катастрофи.

Шахта «Золоте». Джерело: miningwiki.ru

Читайте також: [Нерегульований видобуток вугілля знищує природу Донбасу](#)

Звідки в шахтах береться вода й чому її треба викачувати?

Шахта — це складна система вертикальних і горизонтальних тунелів, які проходять під землею, іноді на глибині в сотні метрів. Саме тут шахтарі видобувають вугілля. З ґрунтових тріщин у шахти завжди надходить вода: дощова, підземна, річкова. Тому кожна діюча шахта обладнана потужними насосами, які працюють безперервно, відкачуючи воду, яка накопичується в підземеллі. Без цього шахта просто заллється — вода перекриє доступ до вугілля та призведе до обвалів.

Коли вода піднімається з глибини шахт, вона вимиває з порід важкі метали, радіоактивні елементи, нафтопродукти. Вода, яка мала залишатися глибоко під землею, опиняється на поверхні — у річках, ґрунтах, колодязях. Як наслідки цього — забруднення річок, підтоплення населених пунктів, отруєння ґрунтів. Ще одна загроза — накопичення вибухонебезпечного газу метану, який утворюється у вугільних пластах в результаті перетворення органічних речовин і під тиском, і який може не тільки виходити на поверхню і викликати отруєння, а й вибухати під землею.

Незважаючи на важливість відкачування води з шахт, бувають випадки, коли її не відкачують цілком свідомо і законно.

Це називається мокрою консервацією.

Згідно з Правилами безпеки у вугільних шахтах, мокра консервація — це комплекс робіт та заходів, пов'язаних із забезпеченням зберігання на визначений довготривалий час шахти, в яких припинено видобуток вугілля. Така консервація включає тимчасові та постійні захисні або конструктивні заходи, які запобігають руйнації шахти, в тому числі тимчасове підтоплення гірничих виробок підземними водами, до поновлення експлуатації.

Іншими словами, шахти затоплюють, а воду не відкачують. Мокра консервація є дешевшою, але не екологічною. Адже вода накопичується, піднімається, затоплює найближчі населені пункти. Також виникають ризики вибухів метану.

«Нехтування в ході закриття шахт вимогами техногенної та екологічної безпеки може призвести до істотних змін якості підземних і поверхневих вод, підтоплення і заболочування територій, засолення та забруднення річок, просідання земної поверхні, тощо. Гострими є проблеми поводження з відходами гірничих підприємств, зберігається дисбаланс між відпрацьованими та рекультивованими землями на гірничодобувних підприємствах, підтоплення територій закритих шахт і, як результат — зростання ризиків фізичного руйнування промислових об'єктів, житлових будинків і комунікацій на прилеглих тери-

торіях», — розповідає в. о. директора Департаменту комунальної власності, земельних, майнових відносин, екології та природних ресурсів Луганської обласної військової адміністрації Тетяна Кукушкіна, про наслідки затоплення шахт через бойові дії.

До початку повномасштабного вторгнення на підконтрольних Уряду України територіях Луганської області працювало чотири шахти «Лисичанськвугілля» та стільки ж — «Первомайськвугілля».

За інформацією підприємств, після введення воєнного стану на території України з 24 лютого 2022 року шахти працювали в режимі підтримки життєдіяльності. Через бойові дії та наступ ворога сталося відключення від енергозабезпечення, почалося некероване підтоплення гірничих виробок, зупинилася вентиляція на шахтах. Зараз усі шахти Луганської області окуповані і, ймовірно, за все, затоплені.

Відомо про затоплення шахт «Золоте», «Гошківська», підтоплення «Карбоніту». Доступу до підприємств немає, тому оцінити їхній стан зараз неможливо.

За словами Тетяни Кукушкіної, відсутність інформації про вугільні шахти на ТОТ, які вважаються потенційно небезпечними, викликає занепокоєння. У разі припинення відкачування підземних вод водовідливними комплексами цих шахт, гідрологічний баланс може порушитися, і, як наслі-

док — виникає загроза надзвичайних ситуацій, а також техногенної та екологічної катастрофи.

«Наслідками підйому підземних вод до поверхні можуть стати затоплення значних територій та прилеглих населених пунктів, просідання поверхні на забудованих територіях, залізницях, автомагістралях, мостах, забруднення поверхневих і підземних водозаборів унаслідок некерованих витоків забрудненої води», — розповідає Тетяна Кукушкіна.

Після деокупації Луганської області та проведення безпекових заходів, необхідно буде обстежити об'єкти із подальшим розв'язанням питань комплексного забезпечення гідрологічного захисту діючих шахт та забезпечення ефективного використання шахтних вод, у тому числі їхня демінералізація.

«Станом на сьогодні відсутні актуальні відомості щодо вугільних шахт, які пошкоджені або неконтрольовано затоплюються. Нам не відомо про їхній гідрогеологічний стан, обсяги та швидкість водоприпливу (більшість шахт мають підземні гідрогеологічні зв'язки між собою), а також обсяги пошкоджень, площі підтоплення тощо. Доступу на підприємства немає, тому оцінити доцільність та вартість їх відновлення або закриття неможливо. Здійснити оцінку стану шахт та визначити доцільність їх відновлення можливо лише після деокупації територій Луганської області та ретельного обстеження відповідними фахівцями», —

каже Тетяна Кукушкіна.

Наслідки війни та тривалого видобутку вугілля для Донбасу

Тривалий видобуток вугілля (понад 150 років), великі площі порушення рівноваги надр (до 15 000 км²), об'єми вилучення вугілля і порід (9.5–10 млрд м³) та витoki вибухонебезпечного метану (до 6 млрд м³ на рік) створили нестійку природно-техногенну геосистему на Донбасі. Внаслідок некерованого закриття і затоплення великої кількості шахт така геосистема переходить у нестійкий, нерівноважний стан ураженості комплексом небезпечних процесів і критичних змін екологічного стану геологічного середовища. Про це у своїх дослідженнях [азначав](#) доктор технічних наук Євген Яковлев.

Ще в 2021 році Євген Яковлев попереджав про те, що некеровані в умовах збройного конфлікту зупинки шахтного водовідливу збільшать площі небезпечних геологічних процесів. Зокрема, почнеться осідання денної поверхні та руйнація житлових, промислових будівель та об'єктів критичної інфраструктури (інженерних мереж, залізниці, газопроводів). Розшириться площа підтоплення і затоплення. Активізуються зсувоутворення.

Окрім цього, у Донецькій області є одна шахта, екологічні ризики якої можуть бути в декілька разів більшими від будь-якої іншої. Адже саме тут

Барельєф з назвою шахти "Юнком". Джерело: УНІАН

уперше у світі був здійснений промисловий підземний ядерний вибух.

У 1979 році на шахті «Юнком» (місто Бунге Донецької області, яке з 2014 року є тимчасово окупованим) на глибині 903 м вперше у світі в умовах густонаселеного й інтенсивно експлуатаційного вугледобувного району провели підземний ядерний вибух потужністю 300 тонн у тротиловому еквіваленті. Мета — оцінити ефективність зниження частоти раптових викидів вугілля і вибухонебезпечного метанового газу під час відпрацювання вугільних шарів, [розповідає](#) Євген Яковлев.

У своїх дослідженнях Євген Яковлев каже про наявність певних «бар'єрів» для поширення радіації. Породини навколо вибуху — щільні та слабопроникні. Навколо камери утворилася «лінза» розплавленої маси, яка фактично «запечатала» радіоактивні залишки. Самі

породи здатні поглинати і «тримати» радіоактивні речовини, не даючи їм рухатися із водою. 95 % радіоактивних речовин залишилися в центрі вибуху, і не були виявлені поблизу шахти за даними спостережень 1991 року.

У 2018 році керівництво самопроголошеної республіки «днр» вирішило затопити «Юнком». Тоді ж сепаратисти прибрати частину насосів із забрудненої радіоактивними відходами шахти, через що почалося її некероване підтоплення.

Станом на 2020 рік шахта була вже повністю затоплена, про що [повідомило](#) International Human Rights Community. Сумарна концентрація радіонуклідів у водоносних горизонтах прилеглої території, при заборі на відстані 5 км від об'єкту склала 20–34 * 103 Бк / кг. Це означало, що низькорадіоактивна вода вже надходила до горизонтів питної води.

Річка Комишуваха, 2021 рік, в яку відкачували води із шахти «Золоте». Комишуваха впадає в Лугань, Лугань – у Сіверський Донець, Сіверський Донець – у Дон, а Дон – в Азовське море. Джерело: BBC

Варто відзначити, що це стало відомо через неофіційні канали з окупованих територій і з результатів вимірювань, які проводилися невідомими експертами. Однак, враховуючи реальне підтоплення, припущення щодо проникнення радіоактивної води в питну воду є цілком адекватним.

Еколого-геологічна небезпека бойових дій на Донбасі підсилюється густонаселеністю його міст і сел, зокрема на ТОТ. А тепер, з урахуванням руйнації внаслідок бойових дій міст та сіл, підконтрольних Україні, фактично виникає загроза спустошення та занедбання Донецького та Луганського регіонів. Адже повне знищення населених пунктів та екологічні загрози, викликані війною та токсичними наслідками тієї ж вугільної промисловості призведе до відтоку населення.

Зараз склалася патова ситуація, в якій шахти Донеччини та Луганщини безперервно затоплюються. Ніхто не контролює рівень підняття шахтних вод ані на підконтрольній території, ані на ТОТ. Як наслідок, вони проникатимуть у питні джерела, такі, наприклад, як річки Сіверський Донець, Лугань, Кальміус, і можуть призвести навіть до поступового забруднення Азовського моря. Цей процес не є швидким і може зайняти століття. Та якщо не діяти, це може призвести до забруднення всього регіону.

А поки некеровані підтоплення будуть призводити до обвалів, затоплення населених пунктів та вибухів метану. Ймовірно, що таких новин усе більше виникатиме як із підконтрольних Україні місць, так і з ТОТ. •

Джерело головного зображення:

opendemocracy.net

Біосферний заповідник згорів в перші дні роботи окупаційної адміністрації

Олексій Василюк

5 липня 2025 року в степах Чорноморського біосферного заповідника спалахнула масштабна пожежа. Уперше за три роки окупації згоріла й ділянка “Ягорлицький Кут” – єдина материкова частина заповідника, якій до цього дивом вдавалося уникати вогню. Водночас горіла також центральна, найцінніша Івано-Рибальчанська ділянка.

Кількома днями раніше окупаційна адміністрація офіційно оголосила про створення “Федеральної державної бюджетної установи „Чорноморський заповідник” – “російського” аналога української природоохоронної установи, яка понад століття опікувалась заповідником. Першою подією в біографії новоствореної

На супутникових знімках NASA видно активні точки займання саме на території заповідника. Джерело: FIRMS

“адміністрації” став... знищений вогнем степ.

Пожежа у “Ягорлицькому Куті”

Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році вогонь неодноразово охоплював материкові частини Чорноморського біосферного заповідника. Всі, крім однієї: ділянка “Ягорлицький Кут” залишалась не-ушкодженою, попри кілька незначних локальних загорянь.

Заснований в 1927 році, Чорноморський біосферний заповідник складається з материкових територій, 20 островів і двох заток — Тендрівської та Ягорли-

цького Кута. Заповідна територія, що охороняє степи, водно-болотні угіддя та ліси, які мають високу природоохоронну цінність, є важливим місцем зупинки під час перельоту та розмноження для понад 300 видів птахів. Заповідник розташований на територіях Херсонської та Миколаївської областей, які з 2022 року окупована Росією.

Ділянка “Ягорлицький Кут” є однією з найцінніших у Чорноморському біосферному заповіднику. Вона охоплює унікальний масив незайманого причорноморського степу, що зберігся без розораності, з випасом, який припинився ще у 1980-х роках. Степ тут відзначається великою площинністю, цілісністю і надзвичайною природною мозаїкою — від

Розташування системи оборонних укріплень російської армії на території ЧБЗ. Джерело: [Google Maps](#)

сухих піщаних ділянок до понижених солонцюватих западин. Саме тут мешкають рідкісні степові види птахів. Через свою віддаленість і ізоляцію “Кут” довго залишався найменш порушеною частиною заповідника — саме тому пожежа тут є винятковою і надзвичайно загрозливою подією. Дані про моніторинг птахів на цій ділянці [опубліковані](#) у відкритому доступі.

Цього літа її вберегти не вдалося. Пожежа тривала щонайменше дві доби, охопивши значну площу сухого степу.

Вогонь вирував і на Івано-Рибальчанській ділянці — найстарішій та найціннішій території ЧБЗ, створеній ще 1927 року. Обидві пожежі дивовижним чином співпали з формальним

початком “російської” адміністрації заповідника.

У заповіднику три роки чекали на контрнаступ українських військ

Хоча Чорноморський заповідник був окупований у перші години повномасштабного вторгнення (лютий 2022), власну адміністрацію окупанти тут створили лише у червні 2025 року — через понад три роки. Це значно пізніше, ніж в аналогічному випадку з заповідником «Асканія-Нова», де росіяни почали «господарювати» вже у 2023 році.

Читати детальніше:

- [Біосферний заповідник Асканія-Нова” захоплений окупантами](#)

Із самого початку війни зв'язок із Чорноморським заповідником практично відсутній. Частина працівників, включно з представниками адміністрації, потрапили в полон або зникли безвісти. Поступово російські ЗМІ почали [видавати](#) демонстративні репортажі про те, що заповідник працює.

Але в реальності, заповідник розташований безпосередньо навпроти міста Очакова, біля лінії умовного морського контрнаступу. Тому, окупанти звели поряд із його територією щільну систему оборонних укріплень — траншеї, окопи, вогневі позиції. Їхнє розташування можна побачити на супутникових знімках.

В результаті, околиці заповідника стали дуже мілітаризованими, і, вірогідно, росіяни не планували затримуватись тут так довго. Відповідно, навіть для “галочки” приєднувати до своїх “активів” заповідник не поспішали.

ЮНЕСКО змінює акценти

Чорноморський біосферний заповідник — один із перших заповідників у світі, який отримав статус біосферного. Він був включений до міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО у 1979 році, разом з першими вісьмома радянськими заповідниками, і одним із першої сотні об'єктів у світі загалом. Цей статус підтверджує його унікальну природну цінність не лише в національному, а й у глобальному масштабі.

Тож і ЮНЕСКО цікавиться долею підзвітних йому заповідників.

Відомо, що росія дедалі більше ізолюється у міжнародній природоохоронній спільноті. Через агресію в Україні низка ключових природоохоронних організацій та конвенцій обмежили або припинили участь росії у своїх структурах. Ці рішення віддзеркалюють широку міжнародну відповідь на агресію.

В недавньому минулому [звучали](#) і пропозиції виключення росії з ЮНЕСКО.

Варто допускати, що саме перед наміченою [сесією Комітету Всесвітньої спадщини \(World Heritage Committee\) ЮНЕСКО](#), що відбулася в Парижі 6–16 липня 2025 року, окупанти таки вирішили показати, що “підключаються” про біосферні заповідники.

В час, коли росію виключають з різноманітних конференцій або їхніх керівних органів, це засідання може виглядати для росії певним “шансом” легітимізувати себе на окупованих територіях.

Межі заповідника: претензія на анексію ще однієї області України

Виступаючи 1 липня 2025 р. на круглому [столі](#) “Розвиток мережі охоронюваних природних територій Росії: проблеми та виклики” в Громадській палаті РФ заступник начальника Департаменту заповідної справи Мінприроди РФ

Артур Чертов хитромудро відповів на делікатне питання чому так мало природоохоронних територій створює зараз безкрайня Російська Федерація. Чиновник, зокрема, похвалився, що "... буквально минулого тижня було створено заповідник Чорноморський на Херсонщині та частково на Миколаївщині". Далі він почав переконувати експертів, які зібралися, що в планах на найближчу п'ятирічку створення ще 20 природоохоронних об'єктів, з яких половина – на "нових територіях". Тобто це давно існуючі в Україні природно-заповідні об'єкти, які потрапили в окупацію. Цікаво, що Чорноморський тепер був створений "на виріст" – частково на території Миколаївської області, яка навіть за кривими сучасними "законами" росії відноситься до України.

В умовах, коли доступу до заповідника в окупації немає, треба бути уважними читачами навіть тих небагатьох документів, які можуть дати хоч якусь інформацію про ситуацію щодо стану довкілля там. Наприклад, цю інформацію можна почерпнути навіть з постанови про створення російського "клону" заповідника. У цій [постанові](#) зазначено,

що площа заповідника складає 109 131 га. Всупереч звичаю, координати меж " нової " природоохоронної території до виданої постанови не додані. Для порівняння: офіційна площа Чорноморського біосферного заповідника – 109 254 га. Тобто вже на старті окупаційна адміністрація "втратила" 123 гектари, і що саме з ними сталося – невідомо.

Чи були вони "виключені" через військові об'єкти? Чи, можливо, передані під інше "господарське" використання? Відповіді немає, але тенденція вже знайома: у випадку "Асканії-Нова" окупаційна влада також "перерахувала" площі на свою користь.

Отож незабаром після створення російського клону "заповідника", вигоріли найцінніші його ділянки; втрата 120 гектарів задекларована в офіційному документі; створення установи відбулося на тлі зникнення або полону українських працівників заповідника. Це реальність. Але в російській пресі про це, звісно, немає інформації і відбувається чергова спроба створити картинку для світової спільноти. •

*Джерело головного зображення Yu
Moskalenko CC-BY-SA-4.0*

Росія денонсувала Рамсарську конвенцію про водно-болотні угіддя

Євген Симонов

Російський парламент (Держдума) одностайно [схвалив](#) закон про денонсацію Рамсарської конвенції про водно-болотні угіддя. В [обґрунтуванні](#) законопроекту, поданого Урядом, зазначено: “в осяжній перспективі використання механізмів Конвенції для захисту російських водоплавних птахів не видається можливим, а участь Росії в роботі з політичної точки зору матиме винятково негативні наслідки через особливу політизацію Конвенції”.

Конвенція про водно-болотні угіддя (ВБУ) була прийнята в 1971 році в Рамсарі (Іран) для захисту боліт і міс-

ць проживання водоплавних перелітних птахів. Це найстаріша глобальна природоохоронна конвенція. СРСР ратифікував документ у 1977 році, а Росія в 1994 році внесла до списку ВБУ міжнародного значення [35 територій](#) загальною площею близько 10 мільйонів га.

Під захистом конвенції в Росії перебувало 16 заповідників, один національний парк, 10 федеральних заказників і 47 інших природоохоронних територій, а також понад шість мільйонів гектар ВБУ, які не мають жодного

іншого правового захисту, крім Рамсарської конвенції.

У конвенції беруть участь 172 держави. У листопаді 2022 року на 14-й зустрічі сторін Конвенції (COP) країни-учасниці підписали [резолюцію](#) про «руйнівний вплив агресії РФ на екологічну ситуацію в Україні». Вона просить Договірні сторони розглянути можливість чинення тиску на Росію з метою запобігання подальшої шкоди або деградації ВБУ України. Крім того, Резолюція підкреслює, що при прийнятті державами таких заходів вони повинні гарантувати непорушність найкращих інтересів Конвенції та збереженню ВБУ. Голосування було далеко не одноставним: 50 голосів «за», 7 «проти» і 49 «утрималися». ([Wang, 2023](#)).

У червні 2023 року МЗС РФ заявило про необхідність виходу Росії з конвенції. Проти такого рішення виступили вчені, [які звернулися](#) до міністра закордонних справ Росії Сергія Лаврова з проханням зберегти членство РФ в угоді, оскільки вона спрямована на збереження унікальних екосистем країни. Ніякої подальшої публічної дискусії не відбулося до 18 липня 2025 року, коли уряд Росії несподівано вніс до Держдуми новий [законопроект](#).

Депозитарієм конвенції є [ЮНЕСКО](#) і «будь-яка Договірна Сторона може денонсувати цю Конвенцію після закінчення п'яти років з дати набрання її чинності для цієї Сторони, напра-

вивши письмове повідомлення про це Депозитарію».

Денонсація відбулася за день до початку XV Конференції сторін Рамсарської конвенції, яка розпочалася в Зімбабве 23 липня 2025 року. Ймовірно, Росія хоче опротестувати подання [«Остаточного звіту про оцінку екологічної шкоди водно-болотним угіддям міжнародного значення в Україні в результаті агресії Російської Федерації»](#), скласти який було наказом попередньої Конференції Сторін та заплановано до обговорення 27 липня.

На засіданні Парламенту було заявлено, що Росія не може бути членом міжнародних угод, які ставлять під сумнів належність їй природних територій у «нових регіонах», отриманих в результаті конфлікту з Україною. Під таке визначення легко підпадають будь-які угоди в рамках ООН, а Рамсарська конвенція, мабуть, обрана щоб продемонструвати рішучість РФ.

Території, які втрачають міжнародний захист у результаті виходу Росії з Конвенції, за площею дорівнюють двом Бельгіям, і їхні ресурси можуть бути цікавими видобувним галузям: болота багаті на торф і часто на вуглеводні, мілководдя – найважливіше джерело риби та інших водних біоресурсів, а місця концентрації птахів приваблюють мисливську індустрію.

Конвенція також перешкоджає нанесенню шкоди Рамсарським ВБУ в суміжних країнах, і її денонсація по-

гіршує можливості Росії в переговорах з Монголією про запобігання будівництва гребель, здатних вплинути на дельту Селенги або Даурський заповідник. Також погіршиться взаєморозуміння з Китаєм в рамках спільної «Стратегії розвитку транскордонної мережі природоохоронних територій в басейні річки Амур» та інших спільних природоохоронних ініціатив. Китай у 2022 році прийняв комплексний [закон про охорону ВБУ](#) і вже взяв під охорону близько 1000 «водно-болотних парків».

Вихід з конвенції може бути сприйнятий як недружній крок по відношенню до Ірану, оскільки це єдина глобальна конвенція, підписана за провідної ролі цієї країни.

Росія [володіє](#) найбільшими ВБУ в світі. На території країни розташовано близько 2 мільйонів озер загальною площею (без Каспію) 370 тис. кв. км, і тут протікає 120 тисяч річок загальною довжиною близько 2.3 млн. км. Торф'яні болота займають 1.8 млн. кв. км, а протяжність морських узбережжь становить десятки тисяч кілометрів. Будучи одним з ключових типів екосистем планети, ВБУ Росії визначають на всій території Євразії кругообіг води та ряду важливих елементів, формують глобальний клімат, підтримують збереження біорізноманіття.

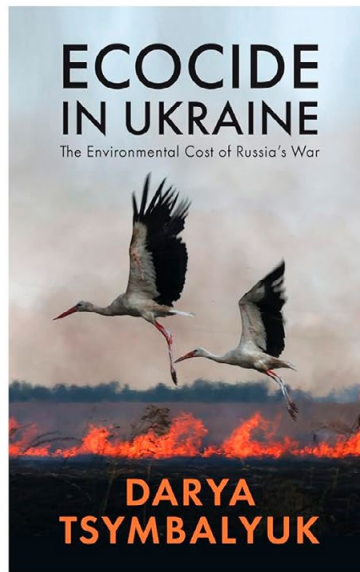
Великою є ймовірність того, що в результаті виходу з конвенції саме поняття [«водно-болотні угіддя»](#) поступо-

во перестане існувати в правовому та управлінському вжитку Росії, оскільки національне законодавство про охорону ВБУ відсутнє. Тим часом саме цей клас екосистем зазнає найбільших загроз і втрат. Будуть втрачені також міжнародні зв'язки, які дозволяли обмінюватися важливою інформацією та переймати передовий досвід.

Щоб компенсувати шкоду від виходу з конвенції, Російська Федерація могла б розробити і прийняти власні законодавчі акти про охорону та моніторинг раніше визнаних міжнародних цінних ВБУ і прописати в них, зокрема, механізми міжнародного співробітництва, але в сучасній політичній ситуації це не є пріоритетом. На засіданні Держдуми Міністерство природних ресурсів та екології [заявило](#), що думає про підготовку законів, які захистять ВБУ, які залишилися без охорони, але не представило чітких планів реалізації цього наміру.

Також читайте дослідження з цієї теми: Ванг, М. Безпрецедентна Рамсарська резолюція: Охорона водно-болотних угідь в Україні в умовах збройного конфлікту (англійською мовою). Wang, M. The Unprecedented Ramsar Resolution: Ukrainian Wetlands Protection in Armed Conflict. *Neth Int Law Rev* 70, 323–357 (2023). <https://doi.org/10.1007/s40802-024-00246-8> •

Джерело головного зображення:
Лотосові поля в дельте Волги, [Orange Traveler](#)

Рецензія на книгу Дар'ї Цимбалюк “Екоцид в Україні. Екологічна ціна війни Росії”

Олександр Ворбругг

“Екоцид в Україні” – це видатне свідчення екологічної ціни російської війни, зворушлива данина пам’яті людям, екосистемам, тваринам і рослинам України, а також вдумливе осмислення різних способів, у які вони та їхні взаємозв’язки зазнають впливу під час війни. Простежуючи екоцид у “найбільш особистих і повсякденних реаліях”, Дар’я Цимба-

люк проливає світло на комплексний вплив війни на різні аспекти життя.

Книга запрошує читача у подорож багатими та різноманітними ландшафтами України, приділяючи особливу увагу півдню країни, його степам, річкам та узбережжю. Ми дізнаємося про унікальні види та екосистеми, екологічну науку та мистецтво, а також про екологічні рухи

та організації. Книга уникає романтизації стану довкілля до російського вторгнення 2014 року та повномасштабної війни 2022 року. Цимбалюк нагадує про тривалу історію екоцидних та геноцидних воєн, “які спустошили землі України та життя її різноманітних мешканців”, а також історію занедбання та деградації довкілля, спричиненої забруднюючими виробництвами, агропромисловістю, греблями та іншими великими інфраструктурними проектами (проблеми, які прискорилися з радянських часів) а також негативний вплив ринкового капіталізму.

Розділи присвячені різним місцям руйнування та стійкості, як зазначено в їхніх заголовках: “Вода”, “Земля”, “Повітря”, “Рослини”, “Тіла”, “Енергія”. Кожен розділ описує складний і взаємопов’язаний світ, на який впливають складні та взаємопов’язані чинники. У “Землі” Цимбалюк пише:

“Під час війни ґрунт і земля ставлять глибоко екзистенційні питання. Земля лежить у центрі досвіду війни та окупації. Насильство окупації, переміщення людей та інших видів, а також забруднення і руйнування ґрунту оголюють життєві зв’язки людей та інших живих істот із землею як притулком, домівкою і живим світом”.

У цьому дусі книга розповідає історії, засновані на співжитті та частково спільному досвіді війни; історії тілесного існування та крихкості, які

необхідно враховувати, щоб краще зрозуміти, як атаки на різні середовища та інфраструктури, від ґрунтів до енергетики, одночасно є нападами на тіла, які від них залежать. Книга демонструє, як війна виявляє вразливість і залежність, які певною мірою є спільними для людей і тварин, що піддаються впливу тих самих мін, ракет і повеней. Цимбалюк також простежує нові приклади солідарності та співпраці між людьми та іншими істотами, які постають перед цими загрозами.

Книга охоплює вражаюче широке коло питань. Однак, що виділяється більше, ніж її обсяг, так це те, як вона розповідає про ці проблеми, пов’язує їх і пропонує нові способи їх розуміння. Не зосереджуючись на юридичних аспектах чи наукових фактах екоциду, Цимбалюк прагне простежити, “як досвід безпосереднього спостереження та переживання екоциду змінює розуміння довкілля та свого дому (землі)”. Одне з центральних понять є, що називає Цимбалюк – “епістема смерті”, яка “стає домінуючою хворобливою рамкою пізнання своєї батьківщини, коли ми дізнаємося про існування когось або чогось лише тоді, коли вони зникли”. Цимбалюк розмірковує над тим, як ця хвороблива рамка пізнання стала центральною в тому, як вона помічала, досліджувала, документувала і відносила до живих світів, яким загрожувала війна,

а також ідентифікує її в історіях інших людей, у роботах дослідників і митців та в соціальних мережах. Хоча на війні смерть пов'язує "все і всіх" на війні, епістема смерті водночас є епістемою життя, оскільки, як демонструє книга, вона створює нові види уваги до аспектів життя та існування видів або частин природи, які більшість людей раніше не помічали.

Оповідь авторки є глибоко особистою і локальною, заснованою на досвіді, далеких і близьких дослідженнях, а також на відданості життю і світам, які вона описує. У книзі також є історії з місця подій, оцінки науковців, роботи істориків та художників, відеоролики, якими діляться та переосмислюють у соціальних мережах, і які сплітаються у багатопланові розповіді, що відображають складність їхніх сюжетів та зв'язків між собою. У книзі багато героїнь і героїв з іменами, характерами і власними способами стосунків, мешканців і робітників, солдатів і рятувальників, експертів і природоохоронців, тварин і рослин.

Хоча текст Цимбалюк присвячений передачі інформації про жорстоке насильство і біль війни, вона, тим не менш, звертається до людей та інших істот з почуттям любові, турботи і зацікавленості, зберігаючи при цьому легкість і ясність викладу. Книга ставить багато запитань, які відкривають нові перспективи. Як птах, що

пролітає над зруйнованими війною землями, сприймає те, що бачить? Що бачить військовий пілот, скидаючи бомби, які спричиняють ці руйнування? Поєднуючи ретельно проведений аналіз з більшою кількістю анекдотів і запитань, книга дає безліч інсайтів і нового розуміння, визнаючи при цьому, що "неможливо зрозуміти війну", надати повну картину або повністю збагнути, що означає пережити її. Це повідомлення з межами розуміння і проти меж розуміння, наближення знову і знову і в різний спосіб до того, що на певному рівні неминуче залишається неможливим для досягнення. Текст Цимбалюк є поетичним, що додає глибини і, в певному сенсі, навіть ясності інтерпретації та аналізу.

Книга стосується кількох ширших дискусій і робить оригінальний концептуальний внесок. Вона пов'язує історію триваючої деградації довкілля з історією радянського екстрактивізму (економічної моделі, заснованої на видобутку природних ресурсів, у тому числі для подальшого експорту – редакційна примітка). Зосереджуючись на особистих і повсякденних реаліях, вона також говорить про загальний екологічний стан планети і пов'язує війну з кліматичною кризою. Цимбалюк торкається дискусій про імперіалізм і колоніалізм, екоцид і геноцид та повоєнну відбудову. Крім того, вона теоретизує про взаємозв'язок насильства, простору і часу, досліджую-

чи, як деякі часові рамки вибухають, а просторові патерни руйнуються, на томість виникають нові зв'язки.

“Екоцид в Україні” демонструє, що екологічна лінза є необхідною для того, щоб “почати осягати масштаб і біль спустошення, втрату цілих світів”. Це розповідь, яка неминуче залишається незавершеною, оскільки Росія продовжує вести війну. Наслідки війни для довкілля залишатимуться ще довго після припинення бойових дій, і, як показує книга, існує так багато способів розглянути цю тему і так багато історій, які варто розповісти.

Цимбалюк пропонує натхнення, відчуття місця і запрошення продовжувати таку роботу в майбутньому. Для широкого кола читачів, які цікав-

ляться цією темою, ця книга надає всебічний, своєчасний і дуже доступний огляд екологічних проблем у сучасній Україні, яка перебуває у стані війни. Експертів надихне сплетіння широкого кола джерел та історій в оригінальну інтерпретацію. Відверто кажучи про жорстоку війну, Цимбалюк також розповідає надихаючі історії про красу, любов, відданість і гідність всупереч насильству. Її щира вдячність дає надію на живий світ, а також на життя і роботу екологів, солдатів, мешканців та багатьох інших створінь, які навіть не є людьми, проте разом переживають це, захищають і творять. •

“Екоцид в Україні. Екологічна ціна війни росії”. Дар'я Цимбалюк. ISBN: 978-1-509-56250-3

Презентація законопроєкту про зелене відновлення: перший крок до змістовної екоінтеграції у повоєнній відбудові України

Олексій Василюк

30 червня у Києві Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України презентувало перший драфт законопроєкту «Про засади зеленого відновлення України». Захід відбувся за підтримки Програми розвитку ООН напередодні четвертої Конференції з ни-

тань відновлення України (URC2025) і був анонсований як початок національного обговорення ключових інструментів «зеленої» післявоєнної реконструкції.

За задумом авторів, новий закон має стати рамковим актом, що уніфікує принципи сталого розвитку у процесах

відновлення. Зокрема, в основу документу покладені принципи «зеленої таксономії» Європейського Союзу – класифікації, що визначає які саме види економічної діяльності є екологічно сталими.

Ключові положення: перші юридичні визначення сталого відновлення

Законопроект уперше вводить до національного законодавства низку важливих термінів: «зелена економіка», «відновлення» у контексті післявоєнної реконструкції, «сталі (зелені) заходи з відновлення», «державна політика зеленого відновлення».

Принциповим є положення про те, що вся діяльність у сфері відновлення має сприяти переходу до зеленої економіки. Закон закріплює, що суб'єкти відновлення (держава, громади, інвестори) діють відповідно до принципів «зеленого відновлення», серед яких:

- принципи екологічної політики ЄС,
- врахування кліматичних орієнтирів,
- природоорієнтованість.

Цілі зеленого відновлення охоплюють:

- пом'якшення наслідків і адаптацію до змін клімату,
- стале водокористування,
- збереження біорізноманіття,
- запобігання та контроль забруднень,

- перехід до циркулярної економіки.

Інструменти: нова процедура «оцінки сталості»

Окремою інновацією є запровадження процедури оцінки сталості, вона має передувати затвердженню будь-яких заходів відновлення. Її здійснює уповноважений державний орган за участі громадськості. Разом з тим, поки незрозуміло, як ця процедура співвідноситься з уже чинними інструментами, зокрема стратегічною екологічною оцінкою (СЕО) і оцінкою впливу на довкілля (ОВД). Це одне з питань, яке має бути з'ясоване у процесі доопрацювання законопроекту.

Варто також зазначити, що низка об'єктів критичної інфраструктури, які були заплановані до ухвалення закону, можуть потрапити під його дію, що потенційно створює лазівку для «старих» екологічно ризикованих проєктів.

Виступи: між натхненням і застереженням

Презентацію відкрила міністерка захисту довкілля **Світлана Гринчук**, яка наголосила на необхідності сформуванню правову основу для збалансованого зеленого відновлення та закликала експертну спільноту активно долучитись до роботи над законопроектом, щоб вже восени підготувати фінальну версію тексту.

Олег Бондаренко, голова комітету Верховної Ради з питань екологічної політики, попередив про ризики: бізнес і частина влади прагнуть подальших відступів від ОВД, СЕО та інших екологічних норм, але зелене відновлення не має перетворитись на задоволення чийхось інтересів.

Посол Швеції **Мартін Оберг** підтримав ініціативу, підкресливши: *«Майбутнє України ми бачимо спільним з ЄС. Цей закон сприятиме не лише сталому розвитку України, а й збагаченню біорізноманіття всієї Європи»*.

Представник Офісу Президента **Микола Брусенко** визнав, що в перші роки повномасштабного вторгнення екологічна політика не була пріоритетною: довкілля є найбільшою втратою України після людських втрат. Цей законопроект – спроба компенсації за завдані збитки, і є логічним продовженням затверджених Президентом Цілей сталого розвитку.

Природа в новому законі: чи є реальний захист природно-заповідного фонду і екосистем?

[Стаття 31](#) законопроекту, присвячена природним об'єктам і територіям, з одного боку, гарантує недопущення зменшення площі заповідних територій, з іншого — не містить амбітних цілей з їхнього розширення або відновлення природних територій. Немає згадок і про положення Євро-

пейського [закону](#) про відновлення природи, який вже визначає орієнтири для країн ЄС.

Однак позитивом є згадка про досягнення сприятливого стану видів і оселищ, рекультивацію забруднених територій, відновлення морських і наземних екосистем, а також сталу агропрактику і лісоуправління.

Ключові зауваги: що потрібно доопрацювати

Законопроект поки що майже не згадує війну як контекст — а отже, оминає питання реконструкції з урахуванням бойових дій, розмінування, відновлення ландшафтів після техногенного впливу.

Не враховано міжнародний досвід, зокрема висновки звіту IUCN «Conflict and Conservation» (2021), який показує, що головні екологічні загрози після воєн — не в самих руйнуваннях, а у масовому переселенні людей, неекологічному будівництві житла й інфраструктури та поспішному відновленні без екологічних оцінок.

Потребує конкретики розділ про екосистеми і природоохоронні території — закон має не лише захищати існуюче, а й передбачати активне відновлення природних територій. Адже очевидно, що в результаті війни цінних територій і тих земель, які охоронялись, стало менше фізично.

Презентація законопроекту стала важливим сигналом: держава готова

створювати системні рамки для сталого розвитку у повоєнному відновленні. Але цей документ буде працювати лише тоді, коли стане юридично конкретним: врахує весь спектр міжнародного досвіду; а також отримає підтримку з боку громадянського суспільства.

Попереду — громадське обговорення, в якому екологічні експерти та природоохоронні організації не мають стояти осторонь. Бо лише глибоке фахове доопрацювання зробить «зелене відновлення» не гаслом, а реальністю.

Автор даної статті також мав можливість виступу на презентації законопроекту, і закликав його розробників проконтролювати, щоб цей новий закон став гарантією справжнього зеленого відновлення, а не нашкодив довкіллю України більше, ніж йому вже нашкодила повномасштабна війна. •

*Джерело головного зображення:
Виступ міністерки захисту довкілля та
природних ресурсів України Світлани
Гринчук – фото Олексія Василюка*

U W
E C

Ukraine War
Environmental
Consequences
Work Group